

М.А. КОХНО, С.І. КУЗНЕЦОВ, Ф.М. ЛЕВОН

Національний ботанічний сад ім. М.М. Гришка НАН України
Україна, 01014 м. Київ, вул. Тімірязєвська, 1

ВНЕСОК ВІДДІЛУ ДЕНДРОЛОГІЇ ТА ПАРКОЗНАВСТВА У ВИВЧЕННЯ ДЕНДРОФЛОРИ УКРАЇНИ І ПОЛІПШЕННЯ ДОВКІЛЛЯ

Підбито підсумки науково-дослідних робіт, виконаних у відділі дендрології та паркознавства за період існування НБС ім. М.М. Гришка НАН України.

Відділ дендрології та паркознавства Національного ботанічного саду ім. М.М. Гришка НАН України було засновано в 1944 р. Його першим завідувачем був видатний дендролог д-р біол. наук професор О.Л. Липа. Пізніше відділ очолювали доктори біологічних наук професори Л.І. Рубцов, І.І. Гордієнко, М.А. Кохно (1974—1988), д-р с.-г. наук Ф.М. Левон (1988—1993), д-р біол. наук професор С.І. Кузнецов (з 1993 р.).

Вагомий внесок у розвиток досліджень відділу зробили д-р біол. наук В.Б. Логгінов, кандидати наук В.Г. Жоголева, Л.П. Лемпіцький, М.Ф. Каплуненко, Н.Ф. Мінченко, М.І. Орлов, П.Я. Чуприна, О.К. Дорошенко, В.К. Горб, О.М. Курдюк, В.Ф. Денчик, Л.І. Пархоменко, О.М. Горелов, Н.М. Трофіменко, Б.К. Гришко-Богменко, Н.Ф. Колибіна, В.В. Матяш, Т.К. Сироцинська, В.К. Балабушка, Г.П. Цикаляк.

Основними напрямками роботи з часу створення відділу були: інтродукція деревних декоративних рослин та опрацювання методів їх розмноження в культурі, зокрема селекція бузків, розробка біологічних засад паркобудівництва, біолого-екологічних основ створення зелених насаджень в умовах урбанізованого і техногенного середовища.

Дендрарій як одну з основних структурних одиниць НБС НАН України та науко-

во-експериментальну базу відділу дендрології і паркознавства було закладено також у 1944 р. Його площа мала становити 40 га, з яких 30,6 га планувалося виділити безпосередньо під насадження, решту — під дороги та галявини. Колекційний матеріал розміщували за систематичним принципом з групуванням рослин по родинях і родах. У межах роду окремі види розселяли за ознакою спільності географічного походження. Проектної кількості видового складу (2400 видів, різновидів, форм), на жаль, не було досягнуто. Найбільшої чисельності колекції досягли у 70-х роках ХХ ст., коли загальна кількість систематичних одиниць деревних рослин становила близько 1600. За результатами останньої інвентаризації (2004 р.) систематичний склад колекцій дендрарію становить 1062 найменування, зокрема 690 видів, 23 різновиди, 308 культиварів і сортів. Колекційний фонд розміщено на 9 ділянках, найбільшою за видовим складом є ділянка "Розоцвіті" (264 систематичні найменування), далі йдуть "Березові" (209), "Голонасінні" (157), "Маслинові" (131), "Липові" (115 систематичних найменувань).

Однією з найпривабливіших ділянок був і залишається сирінгарій, заснований понад 55 років тому. У ньому зібрано найбільшу в Україні видову колекцію бузку (*Syringa*), що нараховує 21 вид, 2 різновиди, 75 сортів, з яких 4 — селекції Саду, та 60 перспективних декоративних форм. Слава про сирінга-

рій сягнула далеко за межі Києва та України.

Із інтродукованих в Україні хвойних лише у дендрарії можна побачити тиси канадський (*Taxus canadensis* Marsh.) та середній (*T. × media* Rehd.), що дають повноцінне насіння, тсугу різнолисту (*Tsuga diversifolia* Mast.), ялицю корейську (*Abies coreana* Wils.), модрина американську (*Larix americana* Michx.), сосну остисту (*Pinus aristata* Engelm.) — найдовговічніший вид деревних рослин із Північної Америки, пістряволистий туйовик японський (*Thujaopsis dolabrata* Sieb. et Zucc. 'Variegata'), багато декоративних форм ялини європейської (*Picea abies* (L.) Karst.), туї західної (*Thuja occidentalis* L.), тису ягідного (*Taxus baccata* L.).

З інтродукованих в Україні покритонасінних деревних рослин у дендрарії представлена майже половина видів клена (*Acer* L.), плодоносні дерева таких маловідомих в культурі видів, як клени асирійський (*Acer assyriacum* Pojark.), сірий (*A. griseum* (Franch.) Pax), ніко (*A. nikoense* Maxim.), Айдзу (*A. aidzuense* Nakai), Генрі (*A. henryi* Pax), красивий (*A. pictum* Thunb.), усічений (*A. truncatum* Vge.). У колекціях дендрарію зростають плодоносні граб Турчанінова (*Carpinus turczaninowii* Hance), єдині в Україні екземпляри ідезії багатоплодної (*Idesia polycarpa* Maxim.), стираксу абассії (*Styrax abassia* Sieb. et Zucc.), а також липи — Максимовичева (*Tilia maximowicziana* Shiras.), Олівера (*T. oliveri* Szyszyl.), маньчжурська (*T. mandschurica* Rupr. et Maxim.), довгочерешкова (*T. petiolaris* DC.), гірська (*T. monticola* Sarg.), забута (*T. neglecta* Spach.), монгольська (*T. mongolica* Maxim.) та сибірська (*T. sibirica* Bayer.). До відомих у культурі в Україні, але акліматизованих у дендрарії відділу дендрології й паркознавства НБС НАН України слід віднести види листопадних магнолій, колекція яких одна з найбагатших в Україні, а також паротію перську, або залізне дерево (*Parrotia persica* C.A. Mey.), кущові півонії — Делавеєва (*Paeonia delavayi* Franch.) та жовту (*P. lutea* Franch.).

Таким чином, дендрарій був і залишається одним із найцінніших осередків дендрофлори не тільки в Україні, а й у Європі.

Одним з найважливіших наукових напрямів, які розробляються у відділі, є розробка теоретичних основ інтродукції деревних рослин в Україні. В результаті інтродукційної діяльності ботанічних садів і окремих ентузіастів асортимент культивованих в Україні деревних рослин нині у 6 разів перевищує кількість видів і форм природної дендрофлори і становить 3000 видів і форм дерев, кущів, напівкущів і ліан. Було узагальнено досвід інтродукції деревних рослин в Україні з доісторичних часів до кінця ХХ ст., проаналізовано теорію інтродукції та акліматизації деревних рослин, зокрема висвітлено принципи добору аналогів природних умов регіонів України для інтродуцентів, проведено порівняльний аналіз арборифлор — джерел інтродукції та арборифлори України, розроблено еколого-географічну класифікацію перспективних для інтродукції в Україні видів деревних рослин, вивчено стадії та етапи інтродукції деревних рослин, проведено інтродукційне районування України [19].

Вперше досліджено проблему інтенсивної інтродукції як методу мобілізації генетичних ресурсів домінантних деревних екзотів. При інтенсивній інтродукції вихідний матеріал розглядається не тільки як рослини, а й як певні генетичні ресурси, а їх мобілізація — як процес, в основі якого лежить природно-історична та популяційна оцінка, біоекологічний та культурно-історичний аналіз стану насаджень і відбір у природі та у культурі з цільовим використанням у визначеному потенційному ареалі [22].

З цієї роботою тісно пов'язана тема з вивчення внутрішньовидової різноманітності деревних інтродуцентів з метою добору найцінніших форм та раціонального використання декоративного потенціалу дендрофлори Полісся та Лісостепу України. Бу-

ло вивчено внутрішньовидову мінливість у рослин як фактор видоутворення, визначено принципи вивчення біологічного різноманіття деревних екзотів на рівні родових і внутрішньовидових комплексів, внутрішньовидовий поліморфізм у деревних інтродуцентів у ювенільній стадії онтогенезу, а також конкретну внутрішньовидову мінливість в окремих родах 5 родин голонасінних та 17 родин покритонасінних. Як з'ясувалося, внутрішньовидовий потенціал різноманіття деревних рослин зазначених вище зон становить 755 різновидів, культиварів, форм, сортів голонасінних, бузків, інших красивоквітучих, паркоутворюючих деревних та кущових рослин, що в середньому в 3—6 разів менше, ніж у інших регіонах світу (М.А. Кохно, С.І. Кузнецов, О.М. Курдюк, В.К. Балабушка, В.К. Горб, О.М. Горелов, О.К. Дорошенко, О.О. Демченко, І.С. Маринич, Л.І. Пархоменко, Н.М. Трофименко, Ю.О. Клименко, О.П. Похильченко).

Починаючи з 1970 р., співробітники відділу дослідили ботанічні сади, дендрарії, дендрологічні парки, старовинні парки, декоративні міські насадження по всій території України з метою вивчення систематичного складу усіх категорій насаджень та їх характеристики [18, 21].

У плані збагачення вітчизняної дендрофлори новими родами, видами, культиварами, сортами дерев і кущів проведено велику роботу з підготовки та видання зведених даних з морфології, біології, екології, поширення, історії інтродукції, внутрішньовидового різноманіття та розмноження в культурі усіх складників дендрофлори України. З 1971 по 2005 р. було видано 8 томів, в яких представлено зведені дані з дендрофлори України [5—12]. В цій роботі брали участь Л.І. Рубцов, І.І. Гордієнко, М.А. Кохно, М.Ф. Каплуненко, Ю.К. Кірічек, М.І. Орлов, В.Г. Жоголева, Н.Ф. Мінченко, Н.Ф. Колибіна, В.Ф. Денчик, Б.К. Гришко-Богменко, Л.М. Гловацька, М.П. Подтьолок, П.Я. Чуприна, Т.К. Сироциньська, М.Л. Шарф, П.Д. Бабіченко, С.І. Кузнецов, В.Б. Логгінов,

В.В. Матяш, В.К. Балабушка, О.К. Дорошенко, В.К. Горб, О.М. Курдюк, Л.І. Пархоменко, Г.П. Цикаляк, В.Т. Харчишин, Н.М. Трофименко, Т.С. Мамушкіна, Н.М. Гордієнко, Н.Г. Вахновська, О.М. Горелов, С.В. Клименко, В.Г. Собко, М.І. Шумик, Т.В. Діденко та ще багато співробітників інших ботанічних садів та дендропарків України. Водночас з вищезгаданою роботою було вивчено плоди й насіння дерев та кущів дендрофлори України. У результаті отримано оригінальні відомості щодо морфології, термінів дозрівання, особливостей збирання, способів зберігання, передпосівної підготовки насіння 1280 видів дерев і кущів [20].

Як кінцевий узагальнюючий практичний результат досліджень з інтродукції деревних рослин С.І. Кузнецов, Ф.М. Левон та В.В. Пушкар розробили порайонний асортимент голонасінних, листопадних, вічнозелених дерев, кущів та ліан для 8 ґрунтово-кліматичних зон України із зазначенням характеристики їх екологічних та декоративних особливостей і рекомендацій щодо використання в озелененні [42].

За роки існування відділу в ньому було не тільки розроблено теоретичні основи інтродукції деревних рослин взагалі, а й підбито підсумки інтродукції окремих груп голонасінних та покритонасінних деревних рослин в Україні, зокрема троянд [36], туй і біоти [13], дубів [14], кленів [16, 17], хвойних Древнього Середземномор'я [22], хвойних Східної Азії [48], магнолій [41], бузків [3, 4]. Крім того, вивчено методи інтродукційної оптимізації лісових культурфітоценозів [38, 39]. Під керівництвом провідних учених відділу з кінця 80-х років ХХ ст. і дотепер вивчається регіональна культивована дендрофлора України, зокрема Волино-Поділля (В.М. Черняк), Українського Полісся (В.Т. Харчишин), Кам'янецького Придністров'я (Л.П. Казимірова), Волині (Л.О. Коцун), Чернігівщини (Т.М. Курбаль), м. Києва (В.Ф. Пилипчук).

У відділі накопичено багаторічний досвід з насінневого та вегетативного розмно-

ження деревних рослин, узагальнено дані щодо способів розмноження близько 120 видів голонасінних і 700 — покрито-насінних [1, 2, 40]. У відповідних рекомендаціях узагальнено відомості щодо способів підготовки насіння до посіву, ґрунтової схожості, методів та строків вегетативного розмноження.

Наукові розробки з паркознавства та паркобудівництва у відділі започатковано Л.І. Рубцовим. Леонід Іванович багато зусиль доклав для впровадження біологічних основ у садово-паркове будівництво. Він розглядав садово-парковий ландшафт як різновид географічного. Головна відміна цього виду ландшафту полягає у тому, що він є не тільки об'єктом природи, а й витвором мистецтва — результатом синтезу природи та мистецтва. Л.І. Рубцов класифікував садово-паркові ландшафти, розділивши їх за розмірами на 4 групи: ландшафтний район, макрорландшафт, мезоландшафт, мікрорландшафт, а усе їх різноманіття звів до таких основних типів: лісові, паркові, лучні, садові, гірські (альпійські) та регулярні. Для опису та вивчення садово-паркового ландшафту вчений запропонував поняття "парковий культурфітоценоз", основу якого у лісовому типі, на його думку, повинні складати аборигенні едифікаторні види, характерні для темно- і світлохвойних, широко- та дрібнолістяних лісів [43—46].

Після смерті Л.І. Рубцова у 1980 р. роботи з біологічних основ паркобудівництва було продовжено спочатку у відділі зеленого будівництва і паркознавства (1981—1992), а згодом у відділі дендрології та паркознавства (з 1993 р.). За цей період виконано науково-дослідні роботи з питань озеленення стародавніх пам'яток архітектури, розвитку та формування ботанічних садів України, біологічних, історичних, ландшафтних принципів оцінки і формування насаджень старовинних парків України, сформульовано основні положення паркознавства як біологічного наукового напрямку та освітньої дисципліни.

Виконано низку досліджень на господарних засадах із закладки та реконструкції ботанічних садів, старовинних парків, інших категорій насаджень (С.І. Кузнецов, Ю.О. Клименко, Г.О. Миронова, Л.В. Романча, Н.Д. Успенська, І.О. Давиденко, А.В. Клименко, І.В. Красуля, І.В. Шкурченко). Вивчено питання історії формування зелених насаджень стародавніх пам'яток архітектури та їх сучасний стан. Розроблено принципи реконструкції насаджень і проекти відродження рослинності біля пам'яток X—XIII ст. м. Києва [47]. Відображено також принципи створення і ландшафтні рішення основних типів експозицій у ботанічних садах і дендропарках; наведено приклади найбільш вдалих рослинних експозицій; подано рекомендації щодо проектування міських ботанічних садів і ботсадів вищих навчальних закладів; запропоновано концепцію розвитку мережі ботанічних садів в Україні [23].

У відділі тривають дослідження старовинних дендропарків і парків України та їх рослинності [15]. Обстеження старовинних парків Полісся та Лісостепу України дало підстави для висновку: через неналежний догляд у деградації їхніх насаджень можна виділити три напрями: ландшафтний, таксономічний, фітоценотичний. Більшість проектів реконструкції старовинних парків передбачає відновлення таксономічного складу та ландшафтів, а явище фітоценотичної деградації, яке найбільше впливає на вигляд парку, лишається поза увагою. Тому потрібно продовжити дослідження з паркової фітоценології, зокрема з'ясувати тенденції зміни деревної рослинності і розробити шляхи відновлення первинних насаджень [24].

У результаті розробки біологічних основ відновлення насаджень старовинних парків сформульовано основні біоекологічні та фітоценотичні засади паркознавства, подано обґрунтування головних напрямів його подальшого розвитку.

У цілому паркознавство в Україні, на нашу думку, має розвиватися у таких напрямках:

- вивчення старовинних парків як невід'ємної складової природно-заповідного фонду, зокрема біологічного, ландшафтного та історичного аспектів відновлення насаджень;
- дослідження дендрологічного складу паркових насаджень, особливо едифікаторних видів, а також фізіономічних типів деревних рослин;
- порівняння довговічності деревних рослин у природі та культурі й розробка методів їх збереження;
- вивчення природних лісових фітоценозів України та типів лісопаркових ландшафтів як вихідного матеріалу для паркобудівництва, а також з метою розроблення методик формування ландшафту;
- визначення антропогенних, формуючих та деградогенних сукцесій біогеоценологічного шару урбоєкосистеми і тенденцій змін рослинності паркових культурфітоценозів, визначення ролі алелопатичного чинника;
- вивчення ролі біоархітектури у паркобудівництві як складової частини біополітики в межах мегаполісів та в різних типах садово-паркових ландшафтів.

Зазначені напрями досліджень у паркознавстві, з яких вже є певні надбання та напрацювання, — це основа для викладання цієї дисципліни у вищих навчальних закладах, що готують спеціалістів із зеленого будівництва та ландшафтно-архітектури [24].

У 1974 р. розпочато систематичні дослідження, присвячені розробці біолого-екологічних основ створення зелених насаджень в умовах урбогенного і техногенного середовища та обґрунтуванню найраціональніших шляхів їх використання для вирішення природоохоронних завдань, оздоровлення навколишнього середовища (Ф.М. Левон). Цей напрям досліджень знайшов підтримку в особі директора Саду академіка НАН України А.М. Гродзінського. Було сформовано групу виконавців, а 1983 р. створено лабораторію прикладної екології,

яка існувала до 1995 р. Дослідження проводили в рамках виконання наукових тем за розпорядженням Ради Міністрів УРСР, за відомчим плануванням НАН України, за проектом ДКНТ України при розробці Державної науково-технічної програми "Збереження рослинного і тваринного світу України", на замовлення Побузького нікелевого і Придніпровського хімічного заводів, Державного управління екологічної безпеки у м. Києві, за програмою наукового співробітництва між НБС НАН України і Ботанічним садом Польської академії наук (1986—1990) тощо. У різні роки у виконанні науково-дослідних робіт під керівництвом Ф.М. Левона брали участь кандидати наук Г.П. Жулавська, Т.П. Буколова, М.-Р.П. Федоришак, М.О. Маховська, Ю.Г. Ковальчук, Г.П. Богдан, О.В. Майстренко, В.І. Мешкова, О.М. Горелов, М.І. Шумик, Н.В. Драган, інженерно-технічні працівники Л.П. Куніцька, О.Ф. Шапочка, І.І. Тороп, Г.К. Туренко, Н.М. Бойко, Н.В. Чувікіна, І.В. Красуля та ін. Значні обсяги робіт виконано у співпраці з Нікитським ботанічним садом — Національним науковим центром УААН (І.О. Ругузов, Л.У. Склонна, Р.Н. Казимірова, А.І. Ліщук, В.М. Дерев'янка), Київським науково-дослідним інститутом загальної і комунальної гігієни МОЗ України (Л.І. Литвінова), Інститутом органічної хімії НАН України (Ю.В. Карабанов), Київським науково-дослідним інститутом містобудування Держбуду України (Б.В. Орехов), кафедрою геоботаніки Дніпропетровського державного університету (Н.М. Цветкова).

Об'єктами досліджень були міські зелені насадження Києва, Дніпродзержинська, Дніпропетровська, Запоріжжя, озеленувальні і санітарно-захисні насадження низки промислових підприємств (заводи "Запоріжсталь", "Дніпроспецсталь", коксохімічний завод у м. Запоріжжі, Придніпровський хімічний завод і Дніпровський металургійний комбінат у м. Дніпродзержинську, Миколаївський глиноземний, Побузький нікелевий і Одеський припортовий заводи). Вели-

кий обсяг дослідницьких робіт виконано в лісонасадженнях Станично-Луганського держлісгоспу у зв'язку із забрудненням довкілля викидами Луганської ДРЕС та у Володимирівському лісовому масиві — відомому об'єкті степового лісорозведення у Миколаївській області.

У процесі досліджень зроблено теоретичні узагальнення щодо розуміння повітроочисної функції деревних рослин та їх ролі у розв'язанні проблеми захисту навколишнього середовища від промислового забруднення. Запропоновано модель формування приміського лісу у південному регіоні України з орієнтацією на переважно рекреаційно-оздоровче його використання. Опрацьовано й апробовано методику проектування і створення насаджень колекційного типу як одного з перспективних рішень в озелененні міст і промислових підприємств. Вперше в Україні вивчено вміст свинцю у фотосинтезуючих органах деревних рослин у міських умовах і зроблено висновок щодо високого рівня забруднення повітряного середовища автотранспортними викидами, зокрема в м. Києві. На основі біоіндикаційних досліджень виявлено високий рівень забруднення лісових екосистем сірчистими сполуками у правобережних районах Українського Полісся і Лісостепу України. Доведено, що високий рівень забруднення повітря (а не ґрунту) є основним і вирішальним фактором, який обмежує культивування деревних рослин поблизу чорнометалургійного виробництва. Теоретично обґрунтовано фенолого-кліматичний принцип добору деревних рослин для озеленувальних і захисних насаджень в умовах промислового забруднення середовища. Здійснено експериментальне випробування нових хімічних засобів регулювання росту рослин у міських зелених насадженнях і рекомендовано методики їх використання. За результатами вивчення морфозів та акумуляції забруднюючих речовин у фотосинтезуючих органах деревних рослин отримано нові дані щодо використання видів деревних рос-

лин як біоіндикаторів стану довкілля. Розроблено основні положення концепції формування міських зелених насаджень у найближчій перспективі [25—35].

За результатами досліджень розроблено практичні рекомендації щодо використання деревних рослин для оптимізації промислового середовища, які були застосовані на Придніпровському хімічному заводі (м. Дніпропетровськ), Побузькому нікелевому заводі, Миколаївському глиноземному заводі тощо. В м. Дніпропетровськ закладено заводський дендрарій, на території Одеського припортового заводу — ботанічний парк, у містах Стаханов та Побузький — міські парки.

За період існування відділу підготовлено 5 докторів та 36 кандидатів наук.

Такі результати наукової діяльності відділу дендрології та паркознавства НБС НАН України з вивчення дендрофлори, біологічних основ паркознавства та поліпшення довкілля за весь період його існування.

1. Балабушка В.К. Методичні рекомендації з розмноження деревних та кущових рослин. Ч. 2. Покритонасінні (листопадні дерева, кущі, ліани). — К.: Фітосоціоцентр, 1998. — 35 с.
2. Балабушка В.К., Горб В.К., Дорошенко О.К. та ін. Методичні рекомендації з розмноження деревних та кущових рослин. Ч. 3. Покритонасінні (листопадні дерева, кущі, ліани). — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 40 с.
3. Белорусець Е.Ш., Горб В.К. Сирень. — К.: Урожай, 1990. — 176 с.
4. Горб В.К. Сирени на Украине / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1989. — 160 с.
5. Деревья и кустарники. Голосеменные. Справочник / Под ред. Л.И. Рубцова, И.И. Гордиенко. — К.: Наук. думка, 1971. — 156 с.
6. Деревья и кустарники. Покрытосеменные. Справочник / Под ред. Л.И. Рубцова. — К.: Наук. думка, 1974. — 592 с.
7. Деревья и кустарники декоративных городских насаждений Полесья и Лесостепи СССР / Под общ. ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1980. — 236 с.
8. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Голосеменные / Под ред. Е.Н. Кондратьюка. — К.: Наук. думка, 1985. — 200 с.

9. *Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Покрытосеменные* / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1986. — 720 с.
10. *Дендрофлора України. Дикорослі та культивовані дерева і кущі. Голонасінні. Довідник* / За ред. М.А. Кохна, С.І. Кузнецова. — К.: Вища школа, 2001. — 207 с.
11. *Дендрофлора України. Дикорослі і культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Ч. 1.: Довідник* / За ред. М.А. Кохна. — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — 448 с.
12. *Дендрофлора України. Дикорослі і культивовані дерева і кущі. Покритонасінні. Ч. 2.: Довідник* / За ред. М.А. Кохна і Н.М. Трофименко. — К.: Фітосоціоцентр, 2005. — 716 с.
13. *Каплуненко М.Ф.* Туї і біота східна в озелененні на Україні. — К.: Наук. думка, 1968. — 86 с.
14. *Каплуненко Н.Ф.* Интродукция дубов на Украину. — К.: Наук. думка, 1981. — 164 с.
15. *Клименко Ю.О., Кузнецов С.І., Черняк В.М.* Старовинні парки України загальнодержавного значення: Довідник. Ч. 1. Полісся та Лісостеп. — Тернопіль: Мандрівець, 1996. — 106 с.
16. *Кохно М.А.* Интродукция кленів на Україні. — К.: Наук. думка, 1968. — 171 с.
17. *Кохно Н.А.* Клены Украины. — К.: Наук. думка, 1982. — 184 с.
18. *Кохно Н.А.* Дендрофлора городов Украины // *Folia dendrologica.* — 1983. — N 10. — P. 177—205.
19. *Кохно Н.А., Курдюк А.М.* Теоретические основы и опыт интродукции древесных растений в Украине / Под ред. С.И. Кузнецова. — К.: Наук. думка, 1994. — 186 с.
20. *Кохно Н.А., Курдюк А.М., Дудик Н.М.* и др. Плоды и семена деревьев и кустарников, культивируемых в Украинской ССР / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1991. — 320 с.
21. *Кохно Н.А., Курдюк А.М., Чуприна П.Я.* и др. Каталог деревьев и кустарников ботанических садов Украинской ССР / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1987. — 72 с.
22. *Кузнецов С.И.* Основы интродукции и культуры хвойных Древнего Средиземноморья на Украине и в других районах юга СССР. — К.: Наук. думка, 1984 — 124 с.
23. *Кузнецов С.И., Клименко Ю.А., Миронова Г.А.* и др. Формирование основных типов экспозиций в ботанических садах и дендропарках. — К.: Наук. думка, 1994. — 200 с.
24. *Кузнецов С.І., Клименко Ю.О.* Паркознавство як біоекологічна основа паркобудівництва // *Интродукция растений.* — 2003. — № 1-2. — С. 131—141.
25. *Левон Ф.М.* Некоторые практические аспекты биогеоценологии и их приложение к проблеме защиты окружающей среды от промышленного загрязнения // *Биогеоценология, антропогенные изменения растительного покрова и их прогнозирование: Тез. док. II республ. совещания.* — К.: Наук. думка, 1978. — С. 16—17.
26. *Левон Ф.М.* Актуальные вопросы озеленения городских транспортных автомагистралей // *Интродукция древесных растений и озеленение городов Украины.* — К.: Наук. думка, 1983. — С. 109—115.
27. *Левон Ф.М.* Сосна звичайна (*Pinus sylvestris* L.) як біоіндикатор стану природного середовища // *Проблеми експериментальної ботаніки та екології рослин.* — К.: Наук. думка, 1997. — Вип. 1. — С. 252—262.
28. *Левон Ф.М.* Вуличні насадження Києва: сучасний стан, шляхи оптимізації // *Науковий вісник НАУ. Лісівництво.* — 1999. — С. 109—118.
29. *Левон Ф.М.* Створення зелених насаджень в умовах урбанізованого середовища: вимоги, лімітуючі чинники, шляхи оптимізації // *Науковий вісник: Проблеми урбоекології та фітомеліорації / Збірник науково-технічних праць.* — Львів: Укр ДЛТУ, 2003. — Вип. 13.5. — С. 157—162.
30. *Левон Ф.М.* Біолого-екологічні основи створення зелених насаджень в умовах урбогенного і техногенного середовища // *Автореф. дис. ... д-ра с.-г. наук.* — Львів, 2004. — 40 с.
31. *Левон Ф.М., Жулавська Г.П.* Особливості фізіолого-біохімічних процесів у листках *Populus boleana* Lauehe, *Ulmus pinnato-ramosa* Dieck та *Elaeagnus angustifolia* L. в умовах промислового забруднення середовища // *Интродукция растений.* — 1999. — № 3-4. — С. 118—124.
32. *Левон Ф.М., Ковальчук Ю.Г.* Изучение накопления свинца на листьях некоторых древесных и кустарниковых пород в местах интенсивного движения автотранспорта на городских улицах // *Антропогенная устойчивость наземных биоценозов и прикладная экология: Тез. докл. Прибалтийской конференции.* — Таллин, 1977. — С. 22—24.
33. *Левон Ф.М., Кузнецов С.И.* Загальні сьогоденні проблеми озеленення міст в Україні // *Науковий вісник: Міські сади і парки: минуле, сучасне і майбутнє / Збірник науково-технічних праць.* — Львів: УкрДЛТУ, 2003. — Вип. 13.5. — С. 157—162.
34. *Левон Ф.М., Кузнецов С.И., Мешкова В.И.* Принципы формирования насаждений коллекционного типа в городах промышленного Приднестровья // *Бюл. ботан. сада "Белые ночи". Материалы Всесоюзного совещания "Итоги и перспективы создания дендрологических коллекций в степной зоне", посвященного 20-летию дендропарка "Гиацинтский".* — Сочи, 1991. — С. 53—55.

35. Левон Ф.М., Мешкова В.И. Оптимизация окружающей среды путём ландшафтного формирования территорий промышленных предприятий // Интродукция древесных растений и зеленое строительство. — К.: Наук. думка, 1988. — С. 111—115.

36. Лемтицкий Л.П. Розы. — К.: Урожай, 1968. — 100 с.

37. Литвинова Л.И., Левон Ф.М. Зеленые насаждения и охрана окружающей среды. — К.: Здоровье, 1986. — 65 с.

38. Логгинов В.Б. Методика создания клоновых плантаций ели в горных условиях. — К.: Наук. думка, 1970. — 158 с.

39. Логгинов В.Б. Интродукционная оптимизация лесных культурфитоценозов / Под ред. В.К. Мякушко. — К.: Наук. думка, 1988. — 164 с.

40. Маринич І.С., Балабушка В.К., Ібрагім Л.В. Методичні рекомендації з розмноження деревних та кущових рослин. Голонасінні. — К.: Фітосоціоцентр, 2004. — 23 с.

41. Минченко Н.Ф., Коршук Т.П. Магнолии на Украине / Под ред. Н.А. Кохно. — К.: Наук. думка, 1987. — 184 с.

42. Порайонний асортимент дерев та кущів України / За ред. О.А. Калініченка. — К.: Б. ін., 1998. — 187 с.

43. Рубцов Л.И. Садово-парковый ландшафт. — К.: Изд-во АН УССР, 1956. — 212 с.

44. Рубцов Л.И. Проектирование садов и парков. — М.: Стройиздат, 1973. — 184 с.

45. Рубцов Л.И. Деревья и кустарники в ландшафтной архитектуре. — К.: Наук. думка, 1977. — 272 с.

46. Рубцов Л.И., Лантев А.А. Справочник по зеленому строительству. — К.: Будівельник, 1974. — 189 с.

47. Успенская Н.Д., Клименко Ю.А., Кузнецов С.И. и др. Формирование зеленых насаждений при памятниках Древней Руси. — К.: Наук. думка, 1991. — 112 с.

48. Чуприна П.Я. Хвойные Восточной Азии на Украине. — К.: Наук. думка, 1987. — 96 с.

Н.А. Кохно, С.И. Кузнецов, Ф.М. Левон

Национальный ботанический сад
им. Н.Н. Гришко НАН Украины,
Украина, г. Киев

ВКЛАД ОТДЕЛА ДЕНДРОЛОГИИ
И ПАРКОВЕДЕНИЯ В ИЗУЧЕНИЕ
ДЕНДРОФЛОРЫ УКРАИНЫ
И УЛУЧШЕНИЕ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ

Подведены итоги научно-исследовательских работ, выполненных в отделе дендрологии и парковедения за период существования НБС им. Н.Н. Гришко НАН Украины.

M.A. Kohno, S.I. Kuznetsov, F.M. Levon

M.M. Gryshko National Botanical Gardens,
National Academy of Sciences of Ukraine,
Ukraine, Kyiv

INVESTMENT OF THE DEPARTMENT
OF DENDROLOGY AND PARKLEARNING
IN THE STUDY OF UKRAINIAN DENDROFLORA
AND THE IMPROVEMENT OF SURROUNDINGS

Main scientific achievements of the Department of dendrology and parklearning at the period of the existence of M.M. Gryshko National Botanical Gardens are reflected.